

ՌՅԺԹ. 1870 — ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՌԻԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ. — ՕԳՈՍՏՈՍ

ԿԱՄԵՒՐՈՒԹԻՒՆ ԲԱՐԻՈՔ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

(Տես էրես 193)

Պատգամաւորութիւն :

Առաւօտեան հետ փառաւորութեան օր մը ծագեցաւ երկու եղբարց, որոնք երբ դեռ կը ննջէին մինչև կէսօր, անոնց վրայ ամեն տեղ կը խօսուէր, համալսարանին սենեկաց մէջ, դատաստանաբանաց, կրպակաց, պանդոկաց մէջ և ամենէն աւելի հրդեհ եղած տեղը: Հենրիկ և Մորից պառկելու ատեն շատ յոգնած ըլլալով մոռցեր էին մրոտած երեսներն լուալու. և երբ արթնցան միատեղ իրարու երեսը տեսնալով ծիծաղներն կը շարժէր. իմացան ժամացուցէն՝ որ շատ ուշ մնացեր են, ուստի աճապարեցին լուացուելու ու հագուելու. և ետքը, թէպէտ ուշ, իրենց սովորական աղօթքն ըրին: Այս դեռ առաջին անգամն էր՝ որ դպրոց երթալու անագան մնացեր էին. և ահա նոյն ատեն դուռը դարնուելով համալսարանի վարժապետ մը ներս մտաւ. սիրով ողջունեցին զանիկայ. քիչ մը շփոթած կը տեսնուէին,

վասն զի նոյն օրը սենեակներն ուրիշ օրուան պէս մաքուր և կարգաւորեալ չէր: Սկսած զգեստներն ասդիս անդին անհոգաբար ձգեր էին աթոռներու վրայ, և անկողիններն ալ կը մատնէր թէ նոր քունէ ելեր են: Վարժապետը անոնց ցուցած այլայլութենէն ճանչնալով սրտերնուն մաքրութիւնը, և անոնց սենեակը շտկելու փոյթը տեսնալով՝ պատուիրեց որ ամեն բան իր տեղը թողուն և յետոյ ըսաւ.

— Անցած գիշեր ինչ որ գործեցիք՝ Աստուծոյ օգնութեամբն ըրիք. հիմա ձեր սենեակն ալ հարկաւ այս վիճակս պէտք էր որ ունենար. այդ ձեր ծխէ ու մրէ սեցած զգեստները տեսնողին առջև փառքերնիդ կ'աւելնայ, որով երբեք ամէնալու պատճառ մը չունիք: Համալսարանին գլխաւորները մեծ հաճութեամբ լսեցին ձեր նախանձելի աշխուժով գործած քաջութիւնը, որ կեանքերնիդ վտանգի մէջ դնելով ազատեցիք զայն տղայն բոցակէջ ըլլալէ. ահիկայ շատ մեծ բան է. և ասոր համար

վերաանաւոր յղեց զիս՝ որ իր կողմանէ ձեզի խնդակից ըլլամ:

Երկու եղբարք այսպիսի կարգէ դուրս խնդակցութեան մը յարմար պատասխան չկարենալով գտնալ՝ գետինը կը նշմարէին ամօթէն. սրտերնին կը յնծար, և այն յնծութիւնը արտասուօք աչքերնին կը թրջէր: Վարժապետը տեսնալով անոնց անմեղութիւնը՝ սիրտը հետերնին կը կապուէր, և յետ խոստանալու անոնց իր և պաշտօնակից վարժապետաց խնամքը՝ սրտանց բարեւ մը տալով մեկնեցաւ:

Կէսօրէն ետքը նաև ազատած տղուն ծնողքը տեսութեան եկան, և իրենց շնորհակալութիւնը կրկին ու կրկին մատուցանելով՝ կը խոստանային զայն սըրտերնուն մէջ անմոռաց պահել: Քիչ աւտենէն, երբ արևը մոնալով մթութեան քօղը կը ծաւալէր, բոլոր ուսանողք միաբանած մեծաշուք հանդիսով, ջահերով և նուագարաններով կու գային՝ որ այս երկու եղբարց տանը մօտ ուրախալի երաժշտական տօնախմբութիւն մը կատարեն՝ ի պատիւ անոնց քաջութեան: Քաղքին օրագիրները այս հրդեհին լուրը տեսնելէ անդ կը հռչակէին. և վերջապէս հասաւ Ալպեան լեռանց մէջ բնակող իշխանին՝ հօրերնուն և ժողովրդապետին ականջն ալ: Այն ինչ ուրախութիւն էր բարեպաշտ հօր մը, ժողովրդապետին և էրհարտ հաւատարիմ ծառային: Կը մտածէին քաղաք երթալ տեսութեան, բայց ժողովրդապետը պատշաճ չտեսնեց, տղոց ուսմունքէ ետ չիմնալուն համար. ուստի որոշեցին որ նամակ գրեն: Բայց զեռ իրենք նամակ չիգրած՝ նամակ մը ընդունեցան համալսարանի տեսուչէն՝ որ երկայն կը պատմէր այն հրդեհին պատահարը և տղոց առ հասարակ ցուցած բարի օրինակը և ուսումնասիրութիւնը կը գովէր, միանգամայն ծանուցանելով անոնց ոսկի միտալ մրցանակի արժանանալը:

Իշխանը սաստիկ ուրախութենէն կու լար. իսկ էրհարտն ալ՝ սիրտը լեցուած ժամանակ՝ մոռնալով իր ծառայ մը ըլլալը, կը կանչէր:

— Եթէ դու, տէր իշխան, մէկմը հիմա մայրաքաղաք չերթաս՝ յանցաւոր կը մնաս որդւոցդ առջև, որոնք գոնէ հայրական համբուրի արժանի գործ մը ըրին. ես այնչափ կը փափաքիմ՝ զանոնք գրկելու՝ որչափ պատերազմի մէջ գիականց վրայ յաղթանակ կանգնելու:

— Ուրեմն ջարդ ընելու համար հետս կ'ուզես դալ, շատ աղէկ, ըսաւ իշխանը խնտալով անոր ծաղր շարժող խօսքերուն վրայ. գնա ուրեմն պատրաստէ արկղս որ երթանք:

Իսկոյն գնաց ծառայն տիրոջը խնդիրը կատարելու. բայց նոյն միջոցը ժողովրդապետը ներս մոնալով իշխանին մօտեցաւ և ըսաւ անոր.

— Ինչպէս որ հիմա կարդացիր համալսարանի գլխաւորին գրածը՝ թէ որդիքդ սնափառութիւնը կ'արհամարհեն և նաև գովեստ լսելու ժամանակ ամբշկոտութիւն մը երեսնուն վրայ կը նշմարուի. այս բաներէս յայտնի կ'երևայ՝ թէ սրտերնուն մէջ աղէկ հաստատեր են այն սկզբունքը՝ թէ պէտք է պարծանաց կամ մարդկային գովասանաց համար գործ մը ընել, այլ պարզ Աստուծոյ սիրոյն համար նեղութեան մէջ տառապելոյն օգնութեան հասնիլ: Ուրեմն խոհեմութիւնը կը պահանջէ՝ որ մենք հոս տեղերնիս հանգիստ կենանք. վասն զի եթէ հիմա մէկէն մայրաքաղաք երթալու ըլլանք՝ բոլոր զմեզ տեսնողք կը կարծեն թէ սնափառութեան համար գնացեր ենք. խնդրեմ, յարգոյ իշխան, հետեւէ այս տուած խորհրդոյս, և յիշաւի ամենէն լաւն այս է:

Իշխանը, թէ և տկամայ, հետեւեցաւ ժողովրդապետին, չուզելով անոր խալացի կարծեացը ընդդիմանալ: Բայց չկարենալով երկար միջոց ծածկել իր հայրական ներքին զգացմունքը՝ գնաց զրասեղանին քով և որդւոցը սրտաշարժ նամակ մը գրեց, որով իր երջանիկ հայր ըլլալը կ'իմացընէր, և նամակ մըն ալ համալսարանի գլխաւորին. ժողովրդապետն ալ նմանապէս տուն գնաց որ ինքն ալ նամակ մը գրէ:

Էրհարտ տեսնալով որ ժողովրդապե-

տին մէջ մտնալովը իր փափաքած յոյսն ընդունայն եղաւ, քթին տակէն մումուալով թողուց իշխանը ու սանդուղէն վար վազելով՝ վայրագաւթին մէջ բարկու-թենէն կացինը ձեռքն առած սաստկաբար սկըսաւ փայտ կոտրել: Իշխանը նամակ գրելու ատեն անոր հանած աղմուկէն շփոթած՝ գնաց պատուհանին քով և ստիպեցաւ լաւ մը անոր վրայ խնտալու, տեսնալով ծեր զինուորը որ թշնամոյ դէմ կուռելու պէս կը շար-ժէր կացինը. մէկէն խմացաւ անոր բարկանալուն պատճառը՝ զիտնալով որ մեծ սէր ունի իր որդւոցը վրայ, ուստի պատուհանը բանալով կը ձայնէր. Էր-հարտ:

— Հրամէ, տէր իշխան, կը պատասխանէր ծառայն, կացինը զինուորական ոճով կուշտը բռնած և երեսը դէպ 'ի պատուհան դարձուցած:

— Ի՞նչ է այդ զարհուրելի աղմուկը՝ որ կը հանես հոն:

— Անոր համար որ որոշակի տուած հրամանդ ետ առնելով իմ՝ բարկու-թիւնս շարժեցիր, զոր այս կոճղիս վրայ կը թափեմ:

— Բայց կարծեմ որ տղոցմէս այդպէս վրէժդ հանել չէիր ուզեր:

— Անոնց հետ կատակ ընելով միայն վրէժ պիտի առնուի, և սրտիս խնդու-թիւնը չկարենալով չափաւորել՝ ձեռքերնին պիտի սեղմէի, զիրկընդխառն համբուրէի. այս էր իմ միակ յոյսս, իսկ արդ որովհետև խոստմունքդ բոլոր ջուր դարձաւ, տէր իշխան, փայտը պէտք է տոկայ ու համբերէ:

— Այո, զիս ալ նոյն մտածութիւնը կը տանջէ, ըսաւ իշխանը ժպտելով. և որպէս զի պատճառ մը չունենաս ըսելու ինծի թէ խոստմունքդ չի պահեցիր, հիմա հարկ է որ ես ալ զայն կատարելու հնարք մը գտնամ:

Էրհարտ այս լսելով կացինը ձեռքէն վար նետեց, սրտին ցնծութենէն երեսին վրայ կարմրութիւն մը փայլեցաւ և քայլերը յառաջելով այսպէս ըսաւ.

— Տէր իմ, շատ լաւ կը մտածես, 'ի գործ զիր մտածածդ:

— Ես ժողովրդապետին տուած խոստմունքս պահելով հոս կը մնամ, ըսաւ իշխանը ընտանեբար, բայց դու միակ իբրև թղթատար ձի հեծած գնա մայրաքաղաք. ուստի շուտ կարգի դիր ճամբու պարկդ, ժամէ մը պատրաստ կը գտուին նամակները:

Էրհարտ ուրախութենէն կը ցատքէր, և իբրև յաղթական մը, « Ո՛հ, այս ի՞նչ երջանկութիւն » գոչելով՝ ախոռ կը վազէր իր Հանց անուամբ ձին պատրաստելու: Քանի մը ժամէն, վասն զի ժողովրդապետին նամակին ալ հարկ եղաւ սպասել, նստելով Էրհարտ իր Հանցին վրայ ճամբայ ելաւ:

Հենրիկ և Մորից նոյն օրերը ընդունելու էին ոսկի միջանակի միտալներ, և չէին զիտեր թէ հայրենիքէն մարդ պիտոր գայ տեսութեան. մտքերնէն իսկ չէր անցնէր՝ որ այնչափ հեռու առանձնացած լերանց մէջ պիտի լսուի այն հրդեհին մէջ հանդիպած արկածին լուրը. որով յանկարծակիի եկան նոյն օրը՝ երբ Էրհարտ սիգալով տուն մտաւ:

— Հանցիս վրայ նստելով եկայ և ճամբան պատմեցի իրեն, ըսաւ խնտալով զուարթամիտ ծերը, թէ իմ պատուական ուսանող պարոններս ինչ աղէկ անուն հաներ են անձնանուէր քաջութեամբ մը:

— Ի՞նչ, ուրեմն դուք ալ լսեր էք:

— Մեր գեղին մէջ ամեն բան կը լսուի, ըսաւ ծառայն Մորիցին խափք կտրելով. ինչ, կը կարծէք թէ լերանց մէջ ընկղմած գեղի մը մէջ օրագիր չե՞նք կարդար. հոն ամեն լուր կը հասնի, նաև դեռ այն ալ ծածուկ չէ մեզմէ՝ ինչ որ Զինացիք իրենց պատուարաց որմնաբուն մէջ կը գործեն: Ասկէ զատ նամակ մըն ալ ստացաւ հայրերնիդ՝ որ լիաբերան կը գովէր զձեզ: Որուն համար ինքը և ժողովրդապետը սաստիկ ուրախացած մէկմէկ նամակ գրեցին ձեզի, որոնք հոս պարկիս մէջ են, ըսաւ Էրհարտ, որ մինչև հիմա բռնի ծանրութիւն մը կը ցուցնէր վրան. բայց երբ տղայք իրենց նամակները կարդացին և այն լուրերէն վառուած իրարու դիրկը

կնալով պագտուեցան, Էրհարտ «կեցիք, ես ալ մասնակից եմ ձեր ուրախութեանը» կանչելով մտաւ երկուքին մէջ և զանոնք իր թեւերուն մէջ առաւ:

Երբ երկու եղբարք ուրախ զուարթ ծառային ձեռքերը կը թօթվէին, ահա Օպար և Ալպերտ իշխանազունքը ներս մտան: Էրհարտ՝ որ դրացի իշխանին որդւոցը դէմէն, այլ միայն անոնց տան վարժապետը չէր սիրեր, հիմա առանց անոնցմէ ակնածելու՝ հետերնին կը տեսնուէր և դիւզէն բերած քաղցր լուրերը կը շարունակէր: Յանկարծ կեցաւ մէկ մըն ալ և ձեռքը ճակտին զարնելով ըսաւ. «Ո՛հ, ես ինչ բթամիտ եզն եմ», և իսկոյն նստած տեղէն վեր ցատքելով, ձեռքն առաւ իր կաշիէ պարկը, և միջէն երկու խոշոր դրամի ծրարներ հանելով դրաւ սեղանին վրայ: Երկու եղբարք այս հօրերնուն պարգևած ընծային վրայ անտարբեր աչօք նայելէն ետքը, ըսաւ Հենրիկ.

— Էրհարտ, կրնաս զանոնք նորէն պարկիդ մէջ դնել. միայն թէ մեր սըրտանց շնորհակալութիւնը հօրերնուս տանելու մի մոռնար. վասն զի ասկէ զատ դեռ բաւական դրամ ունինք:

Կը զարմանար ծառայն անոնց խնայողութեան վրայ և քաղցր ծիծաղով մը կ'ըսէր. Առէք զայն և ունեցած զրամներնուդ վրայ աւելցուցէք:

Սակայն Հենրիկ չի համոզուելով երբ ձեռքը տարաւ՝ որ նորէն նոյն պարկին մէջ դնէ զանոնք, Օպար պարոնը ծածուկ աչք ըրաւ անոր՝ որ դայ առանձին իրեն հետ միւս սենեակը խօսակցելու:

Երբոր առանձնացան երկուքը, ըսաւ Օպար Հենրիկին. Սիրելի բարեկամ, այն մենամարտութիւնն՝ զոր որոշեր էի թշնամուոյս հետ ընելու, դու միջերնիս հաշտութիւն ձգելով խափանեցիր. հիմա քեզի շնորհակալ ըլլալու պարտական չեմ, զի ես նոյն տեսակ բան չափէ դուրս կը սիրեմ, բայց այնու հանդերձ դեռ ինծի հետ ունեցած ճշմարիտ բարեկամութիւնդ կը ճանչնամ. սակայն հիմա ի հարկէ ստիպեալ կ'ա-

ղաչեմ քեզի որ ինծի նպաստ մը ընես:

— Զուրցէ համարձակ, ըսաւ Հենրիկ, ինչով կրնամ քեզի նպաստել:

— Խնդրեմ տուր այն դրամը ինծի՝ զոր ետ խաւրել կ'ուզէիր. քանի մը շաբաթէ ետքը երախտապարտ սրտով նորէն քեզի կը դարձնեմ զայն:

Հենրիկ տրտմազին նայելով իր մանկութեան ատեն խաղակից բարեկամին վրայ, կ'ըսէր.

— Դրամը սիրով կու տամ քեզի, բայց միայն կ'աղաչեմ՝ որ դու ալ իմ ըրած դոյզն ծառայութեանս փոխարէն՝ հետս անկեղծ ըլլաս. ուրեմն ըսէ, ինչ պիտի ընես այս դրամը. զի հօրդ առաւ տաճեռնութիւնը գիտնալով՝ ապահով եմ որ ամեն ամիս սրբնթաց կառօք քու հարկաւոր ծախքէդ շատ աւելի դրամ կը խաւրէ. ըսէ, արդեօք կը մըսխտես դու զայն:

— Յիրաւի, հայրս բաւականապէս դրամ կը խաւրէ, բայց այն հազիւ ինծի կ'օգտէ. վասն զի ծառաներու, նժոյգներ դարմանելու և մանաւանդ անխժեալ խաղի կ'երթայ. ես առանց խաղալու չեմ կրնար հանգստանալ, և ասոր մէջ ալ գրեթէ միշտ դժբախտ եմ. ահա ասոնք այնպէս կը փչեն դրամը քսակէս դուրս՝ ինչպէս քամին ծառին չոր տերեւները: Շատ անգամ նեղութեան մէջ կնալով ժամանակէ դուրս նամակով հօրէս դրամ ընդուներ էի մինչև հիմա. բայց հայրս յանկարծ այսօր փոխանակ դրամի յանդիմանութիւն մը գրեր է. նա որ առաջ միշտ պարծանքով կը պատմէր մեզի՝ թէ իր համալսարան քալած ժամանակը ինչպէս կը մնիս եղեր, հիմա բռնաւորի մը պէս դրամի տեղ շատ մը խրատներ կու տայ. ես ալ իրեն լաւ պատասխան մը գրեցի, գիտեմ որ զայն շուտով չիմուանայ պիտի ծերը:

— Ինչ կ'ընէք դուք հոն ծածուկ, կանչեց Մորից դիմացի սենեկէն:

— Այնպիսի բան մը զոր չենք ուզեր ուրիշները գիտնան, ըսաւ Օպար բարձրաձայն ծիծաղելով և զնաց անոնց մօտ:

Հենրիկ այլայլած մեծ սրտցաւութեամբ ներսէն դուրս եկաւ։ Անոր այսպէս շուտ տխրիլը տեսնալով՝ հարցուց էրհարտ. «Ի՞նչ ունիս»։ «Քիչ մը տկար եմ» պատասխանելով Հենրիկ նորէն նոյն սենեակը գնաց։

Թէպէտ Օպար լաւ գիտէր անոր սրտցաւութեան պատճառը, սակայն վարպետութեամբ խօսքը դարձնելով կ'ըսէր. Անոր տրտմութեան պատճառը անիծեալ սիկարն է։ Աղէկ սիկարը սակաւագիւտ է. և ես՝ որ սաստիկ ծխախոտ քաշող եմ, դեռ երկու օր առաջ այնպէս գէշ եղայ սիկարէ՝ որ կը կարծէի՝ թէ մահուան դուռը հասած ըլլամ։

Հենրիկ՝ որ սենեկին մէջ վեր վար կը ճեմէր, լսելով Օպարին ցուցած ստապատիր խորամանկութիւնը, գլուխը շարժելով ցաւագին կը հառաչէր, և սիրտը լեցուած ինքն իրեն կ'ըսէր.

— Այս ամենը այն երկուքին առած գէշ դաստիարակութեան արգասիքն են. այն հօրերնէն սորված մանողութիւնը հոս ալ կ'ուզեն շարունակել առանց ապագայն մտածելու։ Ո՛հ, ինչպէս դժբաղդ է եղեր սոյն ընտանիքը։

Այս խօսքէս ետքը կիրթ երիտասարդը սիրտը հանդարտելով գնաց ընկերութեան հետ խառնուելու։

— Պէտք է մէկմը Հանցիս այցելութիւն ընեմ, յետոյ քիչ մըն ալ քաղաքը տեսնամ, ըսելով գնաց էրհարտ, խոստումն տալով որ շուտ կը դառնայ։

Էրհարտին երթալէն վերջը ըսաւ Օպար Հենրիկին. «Բեր հիմա դրամը համրենք»։ Եւ նոյն ատեն առանց ակնածութեան կը ծանուցանէր զայն Մորիցին ալ՝ որուն վրայ առանձին անոր եղբօրը հետ խօսեր էր։ Երբ բացաւ Հենրիկ դրամի ծրարները սեղանին վրայ, իսկոյն արծաթները շառաչելով վար թափեցան, որ էր հինգ հարիւր ֆրանկ։ Օպար մեծ խնդութեամբ քաղեց ամբողջ դրամը և իր քսակին մէջ դրաւ, և թուղթ զրիչ խնդրեց՝ որ հաւատարմութեան մուրհակ մը գրէ։ Բայց Հենրիկ յանձն չառաւ, միայն աղաչելով որ

տուած դրամը աղէկ գործածէ առանց մխիւրդելու։

— Շատ կը զարմանամ խօսածիդ վրայ, պատասխանեց Օպար ծիծաղելով. ես այս դրամը շատ ատենէ ի վեր գործածեր եմ, և հիմա պարտական եմ դրամափոխ հրէի մը՝ որ ութ օր է անընդհատ վրաս կը հասնի ու շահովն հանդերձ կը պահանջէ. արդ թող գայ առնու իր դրամը և հետը կծու յանդիմանութիւն մըն ալ՝ որ իր կենացը մէջ չիմոռնայ։

Հենրիկ նոյն միջոցը սկըսաւ աղաչել թեթեամիտ բարեկամներուն՝ որ գոնէ անկէ ետքը փոյթ տանին իրենց աստիճանին յարմար ապրելու, ուսման դրաղելու և ոչ թէ անմիտ զուարճութեանց. բայց մասնաւորապէս աղաչեց որ դրամով խաղ խաղալէ զգուշանան, որ անթիւ մարդիկ թշուառ ըրեր է աշխարհիս վրայ։

Օպար ծիծաղելով Հենրիկին խօսքերուն վրայ կ'ըսէր. «Տուած դրամիդ համար շնորհակալ կ'ըլլամ քեզի, խոստանալով տասնուչորս աւուր մէջ նորէն զայն դարձնելու, բայց քու լաւ կարծած խրատներդ քեզի պահէ, զի ես բնաւ անոնց կարօտ չեմ»։ Այս ըսելով տմարդի երիտասարդն ոտք ելաւ և երկու եղբարց մնաս բարով մը տալով Ալպերտին թեւ մտաւ, և երկուքը միատեղ ելան գնացին։

Անոնց երթալէն վերջը Հենրիկ ըսաւ ցաւակցաբար. «Եթէ Աստուած հրաշք մը չընէ՝ այն երկուքը կ'որսուած են»։ Մորից եղբօրը ըսածին հաւանելով կ'ըսէր. «Ըստ իմ կարծեացս շատ գէշ բան եղաւ մէկ այդպիսի թեթեամիտ մարդու մը ձեռքն այնչափ դրամ աւանդելը»։

— Ա՛խ, իմ կարծիքս ալ այն է, կ'ըսէր Հենրիկ, բայց ինչ ընեմ, այդ խընդիրը զլանալը աղէկ չէր ըլլար։

Երկու եղբարք տրտում տխուր նոյն օրը անցուցին. երեկոյեան մութին երբ տուն դարձաւ էրհարտ՝ պատմեց անոնց թէ իր Հանցը շատ լաւ էր, և թէ գացեր տեսեր էր այրած տունը, և այցելութիւն ըրեր էր այն քաղաքացւոյն

ալ՝ որուն տղայն իր սիրելի տեարքն ազատեր էին. անով քիչ մը անոնց տըրտմութիւնը փարատեցաւ: Էրհարտ երկրորդ օրը ճամբայ ելաւ տալով հրաժեշտը իր սիրելեացը Հենրիկի ու Մորիցի՝ որոնք քիչ մը տեղ զինքը յուղարկեցին: Պարկին մէջ զրեր էր տղոց և ազնիւ քաղաքացւոյն զրաժ նամակներն և մրցանակի միտալները, զորոնք տուն կը խաւրէին խնդրելով հօրերնէն որ արկղին մէջ պահէ: Ի սկզբան էր հարտին սիրտը ուրախութենէ կը խայտար, և համալսարանի գլխաւորին հետ ալ խօսած ըլլալով՝ ճամբան ստէպ անոր զուրցածները մտքէն կ'անցընէր ծեր զինուորը՝ որ չիմոռնայ. բայց յետոյ յանկարծ տխուր ստուեր մը պատեց սրտին զուարթ պարտէզը, վասն զի լաւ իմացեր էր որ երկու եղբարց սրտին մէջ ցաւ մը կար՝ զոր իրմէ կը ծածկէին. որով հիմա ինքն իր վրայ կը նեղանար, որ դատարկ խօսակցութեամբ անցուցեր էր ժամանակը առանց այնպիսի կարևոր բանի մը փոյթ տանելու. և որչափ աւելի զուարթ էր մայրաքաղաք երթալու ատեն, այնչափ հիմա տխուր էր խաղաղաւէտ լերանց միջէն գեղ դառնալուն:

Կը շարունակուի:

Բարոյական և քաղաքական տնտեսություններ:

(Տես երես 205)

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հարստութիւն ոչ աղքատութիւն: Հարստութիւնը ի՛նչպէս ստանալու ոչ պահպանելու է. ի՛նչպէս աղքատաց հաւնար շահաւոր է հարստութիւնը:

Միւրապոյի մէջ այն կիրակի օրը՝ յորում՝ դարձեալ պիտի խմբուէին ՚ի ժողով, առ հասարակ ամենքը ծանր մտատանջութեան մէջ էին ու ոչ ոք ժողովուրդը կը մտածէր. տնական այցելու-

թիւններ կ'ըլլային աւանին մէջ ցորենին աւարառուները գտնելու համար. և այն եօթնեկին մէջ շատ աշխատութիւն հարկ եղաւ ընել թեթեւ յանցանք ունեցողներն ազատելու համար. Տիւրքէ եռանդեամբ այս բանիս հետամուտ էր:

Առջի օրերուն յուզմունքէն վերջապէս ոգիք քիչ մը հանդարտեցան, և Տիւրքէի ունկնդիրները պէտք զգացին անոր խօսքը լսելու, և շատերը սրտանց կը ցաւէին այն խրատներուն դէմ ընելուն համար: Ուստի երրորդ կիրակին ամենայն ոք իւր սովորական տեղը բռներ էր. մէկ բազմոց մը միայն պարապ էր, որ էր վիճակէն Տոռնէիներ:

Այս առաջին հաւաքմունքն ՚ի սկըզբան տխուր երևոյթ մ'ունեցաւ. վառվռուն խօսակցութեանց տեղ Տիւրքէի գալստեանն սպասած ժամանակնին ինչպէս ուրիշ անգամներ դահլիճը հնչեցընելու տեղ, միայն քանի մը դաշն ձայնով ըսուած միջակտուր բառերու ընդհատեալ լռութիւն մը տիրեր էր: Ունկնդրաց մէկ մասին երեսը եթէ մէկը նայէր՝ կը նմանցընէր տղայոց խմբի մը որք յանցանք մ'ընելնէն ետքը իրենց սիրելի և միանգամայն խիստ վարպետին առաջին նայուածքին կը սպասեն: Ներկայ պարագայիս մէջ Տիւրքէ նորա նոր պատճառներ տուեր էր աւելի ևս աւանին բնակչաց սիրելի ըլլալու, գործունէութեամբն անոնցմէ շատին օգնելով: Ուրախութեամբ և երախտագիտութեան յայտնի նշաններով ընդունեցան զինքը դահլիճ մտած ժամանակ. Տիւրքէի սիրտը շարժեցաւ ու ասանկ սկըսաւ ըսել.

— Բարեկամքդ իմ, մեր վերջին համախմբութենէն ետքը շատ ցաւալի օրեր անցան. Աստուծոյ ձեռքը ծանրացաւ վրանիս. բայց մենք մեր սխալանքքը կրած նեղութիւններնուս պատճառ տուինք: Կը քօղարկեմ անցեալ պատահարաց սոսկալի դէպքերը, չեմ ուզեր կրած ցաւերնիդ մտքերնուդ մէջ նորոգել. և սակայն կ'ուզեմ այնպէս համարել թէ ոչ ոք Միւրապոյի բնակիչներէն